

ПРО НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У роботі надано аналіз технічного та економічного стану будівельних підприємств, сформульовано відповідні висновки. Окреслено основні проблеми галузі. Запропоновано обґрунтовані напрямки розвитку будівельної галузі України.

Ключові слова: будівельна галузь, економічна криза, аналіз економічного стану, державна програма, управління.

В работе представлен анализ технического и экономического состояния строительных предприятий, сформулированы соответствующие выводы. Очерчены основные проблемы отрасли. Предложены обоснованные направления развития строительной отрасли Украины.

Ключевые слова: строительная отрасль, экономический кризис, анализ экономического состояния, государственная программа, управление.

The analysis of technical and economic situation concerning construction enterprises condition has been presented, the appropriate conclusion have been made. The main challenges within the industry have been highlighted. The justified directions of construction industry development in Ukraine have been proposed.

Key words: construction industry, economic condition analysis, state program, management.

Постановка проблеми. Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від діяльності якої певною мірою залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні. До 2008 року будівельна галузь була однією з тих сфер економіки, які динамічно розвивалися. Кожен рік на ринку з'являлися нові компанії, а утворені раніше – збільшували обсяги виробництва будівельної продукції та послуг, забезпечуючи роботою сотні тисяч громадян. Але з настанням світової кризи український будівельний ринок мігтево перетворився з однієї з найпотужніших і прибуткових галузей в найбільш незахищену галузь економіки країни. Ця ситуація викликала безліч питань перед будівельною галуззю, від правильності і оперативності рішення яких в свою чергу буде залежати майбутнє галузі загалом.

Економічний ефект від розвитку будівельної галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво. Адаже з розвитком будівельної галузі будуть розвиватися: виробництво будівельних матеріалів і відповідного обладнання, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво скла, деревообробна і фарфоро-фаянсова промисловість, транспорт, енергетика тощо. І, вочевидь, як ніяка інша галузь економіки, будівництво сприяє розвитку підприємств малого бізнесу, особливо того, який спеціалізується на оздоблювальних і ремонтних роботах, на виробництві та встановленні вбудованих меблів і ін.

Отже, зростання будівельної галузі неминує викликає економічне зростання у країні і виникнення необхідних умов для розв'язання багатьох соціальних проблем. Але на сучасному

етапі розвитку будівельної галузі говорити про конкурентоспроможність її не представляється можливим. На регіональному рівні просліджується тенденція верховенства будівельних організацій центральних районів та великих міст-мільйонників у зв'язку з їх значними потужностями і інвестиційною привабливістю, а на глобальному рівні будівельна галузь України програє через брак необхідних фінансових та організаційних перетворень.

Аналіз літератури. Питанням організації й управління будівельною галуззю присвячені праці багатьох вчених: В. М. Кирнос [1], К. Паливоди [2], П. С. Рогожина і А. Ф. Гойко [3], Ю. І. Шевченко [4] та інших дослідників, проте напрямом розвитку будівельної галузі в період кризи приділяється недостатньо уваги.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі всебічного дослідження загальних та специфічних особливостей розвитку будівельної галузі економіки України обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення роботи будівельних підприємств, належної реорганізації галузі для підвищення її глобальної та регіональної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний будівельний комплекс України – це складне інтегроване утворення, структура якого формується під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Будівництво являє собою галузь матеріального виробництва, яка призначена для вводу в експлуатацію нових, а також реконструкції, розширення, ремонту та технічного переоснащення діючих об'єктів виробничого і невиробничого призначення.

Значення і роль будівельної галузі визначаються її участю в розширеному відтворенні ос-

новних фондів усіх галузей промисловості країни, вдосконаленні галузевої структури та розміщення підприємств, комплексному розвитку економіки країни, економічних регіонів, реалізації програм у галузі містобудування, забудови сіл, створенні бази для матеріального та культурного рівня життя народу [3].

Щоб окреслити коло проблем, з якими зараз стикається будівельна галузь України, та розробити пропозиції щодо їх розв'язання, необхідно зробити загальне дослідження стану самої галузі. Подолання проблем вимагає не лише розуміння сьогодишньої ситуації, а й об'єктивної оцінки наслідків тих процесів, що відбувались протягом останніх років.

Однією з закономірностей ринкової економіки є циклічність економічних процесів та криз, що періодично виникають. Розвиток соціально-економічної системи передбачає прогресивні (еволюційні та революційні) зміни у техніці і технологіях, соціальному устрої, способі виробництва, людському капіталі. Кризові явища зумовлені парадигмальними змінами суспільно-економічного розвитку, заснованого на інформаційно-інтелектуальних технологіях, інформатизацією суспільства, переорієнтацією виробництва зі створення матеріальних благ на надання послуг (інформаційних, наукових, освітніх, конструкторських, медичних, ділових тощо), переміщенням робочої сили зі сфери безпосереднього матеріального виробництва в інтелектуальну сферу [5].

З огляду на сучасні соціально-економічні умови, глобалізаційні процеси, які у теперішній час активно відбуваються у світовому економічному просторі, формують щільний взаємозв'язок та залежність між економіками всіх

країн та процесами, що в них здійснюються, у тому числі і кризовими.

Розуміння кризових явищ як не тільки руйнівних процесів, а й інструментів виявлення прихованих раніше проблем, потенційних можливостей та шляхів попередження подальших спадів в економіці дасть змогу забезпечити стійке зростання економіки України в майбутньому.

Будівельна галузь вважалася однією з ключових в економіці України до останніх років. Але через кризу, Україна ще й досі не змогла стабілізувати роботу одного з найважливіших секторів економіки – будівельного.

Сьогодні в Україні будівництво перебуває в занепаді: основні фонди зношені майже на 60%, у середньому на одну родину вони втричі менші ніж в Росії і вчетверо ніж у Литві. Порівняно із західноєвропейськими країнами матеріальна база України в 3–5 разів менша стосовно житла, в 4–5 разів щодо культури та спорту, удвічі щодо науки та в 5–6 разів щодо медицини.

У 2010 р. на ринку будівельних робіт працювало близько 7 тисяч будівельних організацій в яких зайнято 764 тис. працівників, 46% будівельних організацій об'єднані в корпорації та концерни, інші працюють на ринку самостійно. 86,4% підрядних організацій мають недержавну форму власності.

Капітальне будівництво разом із машинобудуванням є становим хребтом економіки держави. Тому сталий розвиток економіки України значною мірою залежить від відродження будівельної галузі та виробничого потенціалу промислових підприємств. У табл. 1 надано фінансові результати діяльності промислових і будівельних підприємств України [6].

Таблиця 1.

Фінансові результати діяльності підприємств України, млн. грн.

	Підприємства	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
1. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	промисловості	18936,9	28264,3	34699,6	43700,9	20243,2	-4788,1	26530,5
	будівництва	770,6	872,2	1603,1	1629,0	-6807,9	-3430,7	-457,8
2. Підприємства, які одержали прибуток: - у % до загальної кількості підприємств	промисловості	62,5	63,5	65,3	66,6	61,1	59,7	58,2
	будівництва	66,3	66,2	68,1	67,9	62,8	57,0	53,7
- фінансовий результат	промисловості	31887,4	37152,6	45903,0	56956,9	70812,5	43697,3	61629,1
	будівництва	2051,8	2642,8	3578,4	5417,8	6159,3	5443,5	1822,6
3. Підприємства, які одержали збиток: - у % до загальної кількості підприємств	промисловості	37,5	36,5	34,7	33,4	38,9	40,3	41,8
	будівництва	33,7	33,8	31,9	32,1	37,2	43,0	
- фінансовий результат	промисловості	12950,5	8888,3	11203,4	13256,0	50569,3	48485,4	35098,6
	будівництва	1281,2	1770,6	195,3	3788,8	12967,2	8874,2	2280,4

Аналізуючи дані табл. 1, необхідно відзначити, що найкращий фінансовий результат від звичайної діяльності (прибуток) спостерігався, як для промислових так і для будівельних підприємств у 2007 р. (він складав відповідно 43700,9 та 1629,0 млн. грн. У 2008 р. прибуток промислових підприємств скоротився у 2 рази, а у діяльності будівельних підприємств спостерігається від'ємне значення фінансового результату. У 2009 р. стан промислових підприємств дуже погіршився (збиток дорівнює 4788,1 млн. грн.), а будівельним підприємствам притаманне невелике покращення фінансового стану (хоча фінансова діяльність і має від'ємне значення – 3430,7 млн. грн.). У 2010 р. ситуація поступово стабілізується, навіть перевищує показники 2008 р. (початку світової кризи). Таким чином, прибутково у 2010 р. спрацювало лише 53,7% будівельних підприємств [6].

За рівнем заробітної плати на початок 2011 р. будівельна галузь займає 25 місце серед 67-ми галузей економіки (середньомісячна заробітна плата у промисловості складала 2747 грн., у будівництві – 1790 грн.).

Несвоєчасність розрахунків замовників за виконані роботи негативно впливає на фінансовий стан будівельних підприємств і організацій, зумовлює зростання дебіторської та кредиторської заборгованостей. Станом на 1 листопада 2010 року дебіторська заборгованість в будівельній галузі становила 6,2 млрд. грн., кредиторська – 8,7 млрд. грн.

За даними Держкомстату України, у 2010 р. скоротилися обсяги виконаних робіт за усіма основними видами будівництва, окрім підготовки земельних ділянок під забудову, де збільшення складало 5% (2,07 млрд. грн.) [6]. Причому найменше скорочення обсягів будівельних робіт зафіксовано в будівництві будівель та споруд – 4,8% (36,7 млрд. грн., що складає відповідно 85% загального обсягу виконаних у країні будівельних робіт), при цьому скорочення обсягу виконаних робіт у сфері завершення будівництва становило 9,8% (223,5 млн. грн.). На роботи з нового будівництва, реконструкції та технічного переоснащення припадає 77,8% загальнодержавного обсягу, капітального ремонту – 15,4%, поточного ремонту – 6,8%.

Скорочення обсягів будівельних робіт за підсумком 2010 р. спостерігалось в усіх регіонах країни, окрім Вінницької (зростання на 8,3%). Дніпропетровської (6,2%), Донецької (21,3%), Запорізької (7,3%), Миколаївської (30,7%) та Полтавської (18,4%) областей. Найбільше скорочення обсягів будівельних робіт спостерігається в Чернівецькій та Закарпатській областях – 40,4% і 40,2% відповідно. Окрім то-

го, підприємства Києва, на які припадає 23,2% загального обсягу виконуваних в Україні у 2010 р. будівельних робіт, за ітогами минулого року скоротили обсяг будівельних робіт на 7,8% – до 10,01 млрд. грн., тоді як зниження 2009 р. складало 54,2% до 2008 р.

Обсяг виконаних в Україні будівельних робіт у 2009 р. скоротився на 48,2% у порівнянні з 2008 р. – до 37,9 млрд. грн., тоді як у 2008 р. падіння складало 15,8% у порівнянні з 2007 р. В 2007 р. зростання становило 15,6% у порівнянні з 2006 р.

Проаналізуємо стан будівельної галузі за такими напрямками: промислове будівництво; житлове будівництво; незавершене будівництво. Стан промислового будівництва та перспективи його розвитку обумовлені загальним станом економіки України. В даний час і в найближчій перспективі будівництво нових виробничих об'єктів буде вестися в незначних обсягах. Основними напрямками і пріоритетами структурної реорганізації промислового будівництва, на думку автора, буде розширення, реконструкція, перепрофілювання і технічне переоснащення існуючих промислових об'єктів. На жаль, уряд не приділяє уваги промислового будівництва. Обсяг бюджетних інвестицій у капітальне будівництво різко зменшився.

Виходячи з вищенаведених даних щодо стану будівельної галузі, можна окреслити коло наступних проблем:

- відсутність джерел фінансування будівництва (значне скорочення обсягів державних централізованих капітальних вкладень, зменшення інвестиційних можливостей домінуючої частини суб'єктів господарювання, зубожіння значної кількості людей);
- високий ступінь зносу основних фондів, їх занедбаність через відсутність інвестиційного попиту;
- практична ліквідація великих будівельних підрозділів, здатних виконувати багатомільйонні проекти, а отже (неможливість конкурувати з крупними структурами, іноземних компанії «DUMES GTM» чи «BOUYGUES»);
- недосконала система ціноутворення та механізмів та механізмів нормативно-правового регулювання економічних, соціальних і правових відносин у житловій сфері;
- бюрократичні перешкоди на шляху реалізації інвестиційних проектів;
- відсутність рівних правових умов діяльності всім учасникам інвестиційного процесу.

Першочерговою проблемою на даному етапі, є питання створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, реальних фінансово-кредитних механізмів для стимулювання про-

мислового та житлового будівництва з метою підвищення конкурентоздатності галузі, через те, що ринкові умови господарювання вимагають формування нових засад взаємовідносин учасників інвестиційного процесу у капітальному будівництві [7].

Скорочення темпів будівельних робіт 2010 р. порівняно з 2009 роком відбулося за всіма основними видами будівельної діяльності. На загальну тенденцію найбільше вплинула діяльність підприємств, що займаються будівництвом будівель і споруд (частка яких у загальному обсязі становить 83,3%). Проблема полягає у відсутності платоспроможного замовника, кожна п'ята частина робіт є неоплаченою. Але в глобальному плані ситуація покращилась: за останні роки вітчизняні будівельники поступово витіснили з ринку України болгарських, польських та турецьких забудовників, які активно були присутніми на ньому з початку 90-х років.

У галузі житлового будівництва спостерігається падіння обсягів будівництва через відсутність його фінансування. Державою було профінансовано лише 1,6% від загального будівництва минулого року. Вітчизняні комерційні банки, ЄБРР та інші фінансові організації також не бажають кредитувати довгострокове житлове будівництво. Головна причина цього полягає у відсутності законодавства, що регулює сферу довгострокового іпотечного кредитування житла. Головними законами в цій сфері мають стати новий Житловий кодекс та закон «Про іпотеку».

Щодо організаційних засад створення конкурентного середовища на внутрішньому ринку, тобто реалізації тендерних процедур, то ця робота стримується через відсутність законодавчо врегульованого механізму майнової відповідальності за порушення умов договору підяду. Під затверджені бюджети оголошуються тендери, підписуються контракти, будівельники починають працювати у борг, а через ненаповнення бюджету платежі не проводяться, часто фінансування взагалі припиняється і будівельні організації банкрутують.

Є багато недоліків і в системі ціноутворення. Трирівнева система – базисна кошторисна вартість, договірна частина вартості та компенсаційний фонд – допомогла вийти з кризи в період гіперінфляції. Але опосередкованість багатьох коефіцієнтів, створення штучних базисних рівнів, складність розрахунків – все це в умовах економічної стабілізації перетворюється в негатив і вимагає інших підходів.

Останнім часом про обвал будівельного ринку заговорили і чиновники. Для вивчення цієї проблеми було сформовано робочу групу. Головне, що сьогодні викликає побоювання фахівців,

це те, що будкомпанії не бажають вкладати в свої проекти власні кошти і зводять об'єкти переважно за рахунок позичених грошей. Здійснюючи запозичення за допомогою цільових облігацій, будівельники мають можливість забезпечити себе, а можливо, і підставити інвесторів. Останні в разі форс-мажору втрачають свої заощадження і не отримують ніяких компенсацій.

І все ж основною проблемою будівельної галузі залишається низький рівень завантаженості виробничих потужностей будівельних підприємств через відсутність фінансування розпочатих інвестиційних проектів та нових замовлень. Тому основним завданням галузі є створення сприятливого інвестиційного клімату, зокрема шляхом спрощення дозвольно-погоджувальних процедур у будівництві, що дозволить значно збільшити обсяги будівництва.

Таким чином, на сьогодні спостерігається наступне.

- Одним з проявів фінансової кризи в Україні є стрімке скорочення обсягів виробництва саме у секторі будівництва.

- Високий ступінь зносу основних фондів, їх занедбаність через відсутність інвестиційного попиту.

- Необхідність ліквідації бюрократичних перешкод на шляху реалізації інвестиційних проектів шляхом удосконалення системи механізмів нормативно-правового регулювання економічних, соціальних, правових відносин, зокрема у житловій сфері.

- Проблеми ринкової перебудови промислового та житлового будівництва в Україні є надзвичайно гострими та актуальними. Їх розв'язання стане реальним за умов наявності нормативно-правової бази, яка б стимулювала роботу всіх сфер і галузей будівельного комплексу, а також запровадження принципово нового інвестиційного механізму, що забезпечував би надходження до даної сфери економіки коштів з різноманітних джерел фінансування: державних, приватних, комерційних, іноземних. Таким механізмом могла б стати іпотека. На це треба націлити систему кредитування та надання пільгових позичок населенню. Створення бірж, інвестиційних та інших фондів, іпотечних і житлових банків, страхових компаній, ін. ринкових структур, які можуть забезпечити залучення позабюджетних інвестицій у будівництво – все це елементи нової політики в галузі будівництва.

- Пріоритетні напрями розвитку будівництва мають впливати зі стратегій соціального й економічного розвитку держави, державних і регіональних цільових програм. Результативність і ефективність програм повинні забезпечу-

ватися професійним плануванням та управлінням, запровадженням процедури коригування програм, контролем фінансування і строків виконання завдань [8].

- Необхідність створення рівних правових умов діяльності всім учасникам інвестиційного процесу, що значно активізує ринок будівництва.

- Фінансовий механізм будівельного комплексу необхідно вдосконалювати, задіюючи нові джерела й форми фінансування, для того щоб у такий спосіб досягти балансу цілей стратегічного розвитку та його фінансового забезпечення.

- Все вищеперелічене повинне будуватися на чіткій, збалансованій загальнодержавній програмі, яку б усі суб'єкти влади і господарської діяльності втілювали в життя як пріоритетний напрям економічної політики держави.

ЛИТЕРАТУРА

1. Киринос В. М. Организация строительства / В. М. Киринос, В. Ф. Залунин, Л. Н. Дадивердина. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – 240 с.
2. Паливода К. Фінансові інструменти активізації інвестиційного потенціалу населення (на прикладі житлового будівництва) / К. Паливода // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 70–72.
3. Рогожин П. С. Економіка будівельних організацій / П. С. Рогожин, А. Ф. Гойко. – К. : Скарби, 2003. – 200 с.
4. Шевченко Ю. І. Програмно-цільове управління в системі державного регулювання будівельного комплексу України / Ю. І. Шевченко // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 3–9.
5. Олешко А. А. Циклічні кризові явища індустріальної економіки / А. А. Олешко // Економіка та держава. – 2008. – № 10. – С. 10–13.
6. Матеріали веб-сайту Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Дорошенко М. М. Статистичний аналіз проблеми ризиків інвестиційних проєктів капітального будівництва / М. М. Дорошенко // Будівництво України. – 2009. – № 2. – С. 34–36.
8. Дронь А. Ринок житла в Україні: перспективи і проблеми розвитку / А. Дронь, П. Єщенко // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 56–58.
9. Гречана А. А. Іпотечне кредитування у фінансовому забезпеченні будівництва житла / А. А. Гречана // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 44–47.
10. Концепція програми розвитку молодіжного житлового кредитування на 2001–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.molod-kredit.gov.ua/index.html>.
11. Матеріали веб-сайту Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.build.gov.ua/>.
12. Матеріали веб-сайту Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.